

Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe - načela i primjeri.

Krtalić, Maja; Hasenay, Damir

Source / Izvornik: **Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 2012, 15-16, 9 - 19**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:966680>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-26**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Maja Krtalić

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek

Damir Hasenay

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek

EDUKACIJA KORISNIKA O ZAŠTITI KNJIŽNIČNE GRAĐE – NAČELA I PRIMJERI

Preservation education for library users – principles and examples

Sažetak

Zaštita knjižnične građe integralni je dio poslovanja svake knjižnice. S obzirom da je prioritet svake knjižnice pružiti kvalitetnu uslugu svojim korisnicima, knjižnične zbirke koje su upotrebljive i u dobrom stanju preduvjet su za stvaranje takvih usluga. Međutim, knjižnične zbirke podložne su raznim štetnim utjecajima koji smanjuju njihov vijek trajanja. Istraživanja pokazuju da gotovo 80% oštećenja naprave ljudi, bilo to kao posljedica korištenja, namjernim štetnim djelovanjem, nesvjesnim štetnim djelovanjem ili u najboljoj namjeri da oštećenje na građi sami poprave. Edukacija i osoblja i korisnika o primjerenom rukovanju i korištenju građe iznimno je važna i u velikoj mjeri pridonosi očuvanju zbirki. Cilj ovoga rada jest opisati važnost edukacije korisnika o zaštiti knjižnične građe i prikazati mogućnosti u njenoj provedbi.

Ključne riječi: knjižnice, knjižnična građa, zaštita, edukacija korisnika

Abstract

Preservation of library material is an integral part of library management. Priority of every library is to provide quality services to its users and for that it is necessary to have collections that are usable and in good condition. However, library collections deteriorate under the influence of various internal and external factors. Research shows that almost 80 % of damage is caused by human interaction, whether deliberate or not. Preservation education of staff and users is very important in

safeguarding library collections. The aim of this paper is to describe the importance of preservation education and give several examples.

Key words: libraries, library material, preservation, preservation education, library users

1. Uvod

Kao i dobra organizacija nekog događaja koja je uvijek nevidljiva ako sve teče po planu, tako je i dobra zaštita knjižničnih zbirki gotovo neprimjetna. Zbirke su u dobrom stanju i upotrebljive te uvijek na raspolaganju osoblju i korisnicima, a da se zapravo ne primjećuje kako je to izvedeno. Međutim, iza dobro organizirane zaštite koja rezultira očuvanim i dostupnim zbirkama stoji znatan trud osoblja koji podrazumijeva poznavanje stanja i potreba zbirki, pohranu u primjerenim uvjetima, pažljivo rukovanje građom od strane osoblja, predviđanje mogućih opasnosti te pravovremeno uočavanje postojećih oštećenja na građi. Jedan je aspekt pri tome posebno važan, a to je pažljivo rukovanje građom prilikom korištenja i općenito odnos prema zbirkama koji uvažava da je građa ne samo imovina knjižnice već i opće dobro.

Poimanje zaštite se s vremenom u velikoj mjeri promijenilo. U ranijem, tradicionalnom poimanju zaštite često je dolazilo do oprečnosti pojma zaštite i korištenja pa se smatralo da zaštititi građu znači ograničiti mogućnost njenog korištenja. Prevladavala je paradigma *zaštita ili korištenje*. S vremenom se ta paradigma promijenila te dolazi do povezivanja procesa *zaštite i korištenja* te prevladava načelo da je građu potrebno zaštititi upravo kako bi se mogla koristiti. Danas u digitalnom okruženju prevladava paradigma *zaštita pristupa* gdje upravo pristup postaje objekt kojega se štiti.¹ Dakle, zaštita građe i pristup građi sa svrhom korištenja čvrsto su povezani te je sve aktivnosti zaštite potrebno usmjeriti upravo u očuvanje građe kako bi se mogla koristiti i biti dugoročno upotrebljiva. U tom smislu edukaciju korisnika o zaštiti knjižnične građe valja smatrati bitnim i nezaobilaznim segmentom poslovanja suvremenih knjižnica.

¹ Usp. Conway, Paul. Transformation of preservation principles. // Handbook for digital projects : a management tool for preservation and access / ed by Maxine K. Sitts. Andover, Massachusetts: Northeast Document Conservation Center, 2000. Str. 22-27. URL: <http://www.nedcc.org/resources/digitalhandbook/dman.pdf> (2012-6-12)

2. Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe

Kako bi edukacija korisnika o zaštiti knjižnične baštine bila uspješna potrebno je odgovoriti na tri ključna pitanja: Zašto / za što educirati korisnike? Koja znanja o zaštiti građe treba prenijeti korisnicima? Kako educirati korisnike?

2.1. Razlozi edukacije korisnika

Principi čuvanja i zaštite zbirke nisu uvijek prvi na umu pri svakodnevnom poslovanju knjižnica, a kamoli prilikom korištenja građe. Čuvanje i pažljivo rukovanje knjigama ne dolazi uvijek samo po sebi te je stoga potrebno raditi na osvješćivanju i edukaciji onih koji su u doticaju s knjigama. Istraživanja pokazuju da gotovo 80 % oštećenja naprave ljudi, bilo to kao posljedica redovitog korištenja, namjernim štetnim djelovanjem, nes(a)vjesnim štetnim djelovanjem ili u najboljoj namjeri da oštećenje na građi sami poprave.² Stoga je važno prije svega **podići svijest korisnika** o tome da je knjižnična građa zajedničko dobro, često nenadoknadivo i nezamjenjivo te da knjižnice imaju odgovornost čuvati građu dugoročno, a korisnici svojim ponašanjem tome mogu pridonijeti ili odmoći. Svaka knjižnica bezobzira na vrstu, specifičnosti fonda ili profile korisnika, ima potrebu osigurati trajnost svojoj građi dok za njom postoji potreba te umanjiti opasnosti od mogućih oštećenja. Stoga ima potrebu i educirati svoje korisnike kako bi joj u tome pomogli.

2.2. Znanja o zaštiti građe koja trebaju imati korisnici

S obzirom da je svaka vrsta knjižnice specifična u odnosu na fond, vrstu korisnika i korisničke potrebe, teško je dati uniformirani odgovor na pitanje mjere i dubine znanja o zaštiti građe koje trebaju imati korisnici. Znanja koja trebaju imati korisnici odnose se na osnove primjerenog rukovanja građom, kako u prostorima knjižnice, tako i s posuđenim knjigama kod kuće. Ta znanja obuhvaćaju:

- osviještenost o razlozima čuvanja građe;
- pravilno rukovanje građom prilikom korištenja;
- čuvanje i korištenje građe u primjerenim uvjetima;

² Usp. Feather, John. Introduction : principles and policies. // Managing preservation for libraries and archives : current practice and future developments / ed. by John Feather. London : Ashgate, 2004., str. 1-25.

- zaštitu građe od potencijalnih uzročnika oštećenja.

Znanja o zaštiti koja im osoblje knjižnice prenese, korisnici mogu primijeniti na čuvanje vlastitih zbirki, npr. knjiga, fotografija, tekstilnih, metalnih i drugih predmeta osobne ili obiteljske vrijednosti. Time ih knjižnica, između ostaloga, poučava i kako skrbiti za tzv. osobnu baštinu.³ Kroz to korisnici postaju osjetljiviji za skrb za tzv. kolektivnu baštinu pohranjenu u knjižnicama, arhivima i muzejima. Nije uvijek jednostavno odrediti koja znanja korisnici trebaju imati. Jedan je od logičnih načina odrediti kako želimo da se korisnici ponašaju i što da rade, a zatim utvrditi koje je znanje potrebno da bi se to ostvarilo.

2.3. Načini i oblici edukacije korisnika

Nekoliko je izazova u planiranju i provedbi programa edukacije korisnika. To se prvenstveno odnosi na kontinuiranost edukacije što je nužno zbog stalne izmjene korisnika, ali i novih saznanja koja je potrebno implementirati u praksi. Zatim je to brojnost ciljane skupine te odabir izravnih, ali i neizravnih mjera kojima se prenosi poruka o važnosti skrbi o zbirkama. Učinkovitost edukacije ovisi o usklađenosti metode i ciljane skupine koju se želi educirati.⁴

No, kako istražiti kolika svijest o potrebi i važnosti zaštite zbirki postoji kod korisnika? To je moguće postići kroz neformalne razgovore ili formalnija ispitivanja korisnika, ali i promatranja. Dobrom metodom ovdje se čini nenametljivo promatranje navika i ponašanja korisnika, ali i osoblja pri rukovanju i korištenju građe. Nakon što se utvrdi postoji li i kolika je svijest o zaštiti, potrebno je definirati koja se znanja žele prenijeti i kojim ciljanim skupinama te u odnosu na to, na koji način.

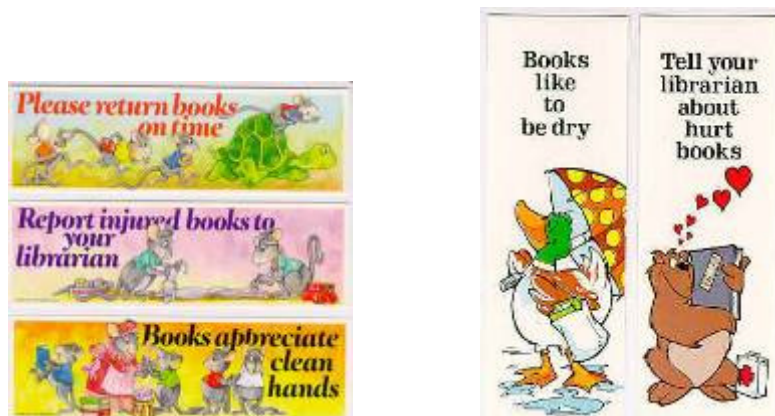
Edukacija korisnika može se provoditi izravno, ali i neizravno. Stavovi osoblja i vodstva knjižnice ključni su za svakodnevnu uspješnu skrb o građi, a upravo se uredna spremišta i pažljivo rukovanje knjigama neizravno prenose i na korisnike koji dijelom usvajaju obrasce ponašanja koje vide.⁵ Izravni oblici edukacije o zaštiti mogu biti vrlo

³ Usp. Long, Jane S.; Long, Richard W. *Caring for your family treasures : heritage preservation*. New York : Abrams, 2000. ; The Library of Congress. *Preparing, protecting, preserving family treasures*. URL: <http://www.loc.gov/preserv/familytreasures/index.html> (2012-6-12)

⁴ Usp. Darling, Pamela. *Preservation planning program : an assisted self-study manual for libraries*. Chicago : Association of Research Libraries, 1993., str. 110. Usp. i: *Promoting preservation awareness in libraries : a sourcebook for academic, public, school, and special collections* / ed. Jeanne M. Drewes, Julie A. Page. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1997.; Boomgaarden, Wesley. *Staff training and user awareness in preservation management*. Washington: Association of Research Libraries, 1993.

⁵ Usp. Harvey, Ross. *Preservation in libraries : a reader*. London etc. : Bowker – Saur, 1993., str. 187.

raznoliki i kreativni. Neki od njih mogu istovremeno biti i korisni i poučni, primjerice označivači za knjige (straničnici) koji smanjuju oštećenja na građi koja nastaju označivanjem mjesta gdje je korisnik stao s čitanjem, a ujedno prenose poruke o zaštiti.



Slika 1. Primjeri straničnika prilagođenih dječjoj dobi⁶



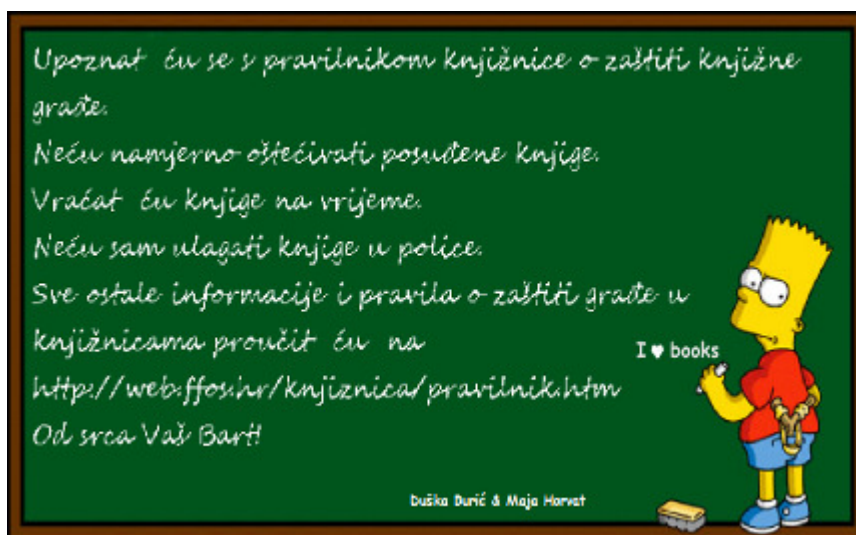
Slika 2. Primjeri straničnika prilagođenih mladenačkoj dobi⁷

⁶ Preuzeto s mrežne stranice Sally Lancaster, Preservation education and awareness for library users. URL: <http://libraries.ucsd.edu/preseduc/bkmrkid.htm> (2011-6-27)

⁷ Izradili studenti 2. godine preddiplomskog studija Informatologije, Lucija Baraban, Hana Marčetić, Ivana Manojlović, Antun Matanović i Katharina Rostaš, u sklopu vježbi iz kolegija Zaštita građe i podataka - tematska jedinica o edukaciji korisnika.

Edukacija korisnika o zaštiti može se provoditi putem promidžbenih materijala ili organiziranih aktivnosti. Na primjer:

- promidžbeni materijali
 - posteri (vidi sliku 3)
 - označivači za knjige (vidi slike 1 i 2)
 - letci i brošure (vidi slike 4, 5 i 6)
 - poruke dodane samoj građi
 - filmovi i drugi audiovizualni materijali
- aktivnosti
 - predavanja i radionice
 - „Tjedan zaštite“
 - povremene aktivnosti (vidi sliku 7)



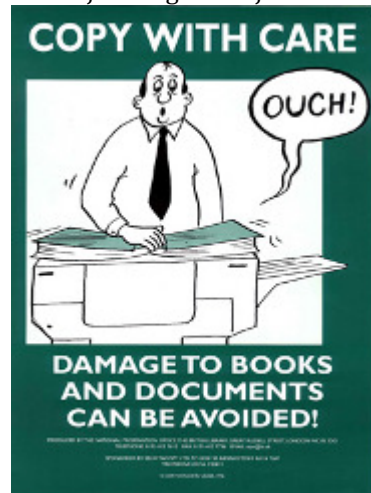
Slika 3. Primjer kreativno izrađenog postera koji pridonosi edukaciji korisnika kroz podizanje svijesti o zaštiti knjižnične građe⁸

⁸ Izradile studentice 2. godine preddiplomskog studija Informatologije, Duška Burić i Maja Horvat, u sklopu vježbi iz kolegija Zaštita građe i podataka - tematska jedinica o edukaciji korisnika. Lik Barta Simpsona preuzet s <http://www.addletters.com/bart-simpson-generator.htm>.

Slika 4. Primjer promidžbenog letka prilagođenog dječjoj dobi⁹Slika 5. Primjer uputa za čitaonicu prilagođenih dječjoj dobi¹⁰

⁹ Izradila studentica 2. godine preddiplomskog studija Informatologije, Mirna Gilman, u sklopu vježbi iz kolegija Zaštita građe i podataka - tematska jedinica o edukaciji korisnika.

¹⁰ Izradila studentica 2. godine preddiplomskog studija Knjižničarstva, Ena Javor, u sklopu vježbi iz kolegija Zaštita građe i podataka - tematska jedinica o edukaciji korisnika. Slika The Dog preuzeta s <http://worddreams.files.wordpress.com/2011/04/dogs6.jpg?w=500>.



Slika 6. Primjer promidžbenog letka s informacijama o štetnosti nepravilnog fotokopiranja¹¹

"Tjedan zaštite" aktivnost je koju je pokrenulo Američko knjižničarsko društvo 2010. potaknuto rezultatima nacionalne studije stanja fondova u arhivima, knjižnicama i muzejima, prema kojoj je 630 milijuna predmeta / jedinica građe treba zaštititi odmah.¹² Ova aktivnost naglasak posebno stavlja na edukaciju društva o zaštiti osobne baštine, ne samo fizičkih predmeta poput knjiga, fotografija, odjeće, i sl. već i digitalnih informacija, poput osobne e-pošte, digitalnih fotografija i sl. Ovaj se događaj odvija na nacionalnoj razini i stekao je veliku popularnost, a tome su osobiti doprinijele društvene mreže. Dobar primjer donekle slične aktivnosti je i akcija "S.O.S za knjigu" Nacionalne sveučilišne knjižnice u Zagrebu.¹³

Mogu se provoditi i pojedinačne povremene aktivnosti edukacije korisnika, npr. plastične vrećice za knjige koje se dijele za kišnih dana, ali i ciljane aktivnosti uoči nekih događanja, ili sezonske aktivnosti. Dobar primjer je edukacija korisnika o zaštiti knjiga koje posuđuju iz knjižnice pred ljetni godišnji odmor. Knjižnična građa se u velikoj mjeri oštećuje u vrijeme godišnjih odmora, posebice ona koju korisnici odnose na plaže, zbog izloženosti suncu, toplini, vodi i nečistoćama. Čak i ako se ne radi o građi koju knjižnica planira dugoročno čuvati, izloženost ovim negativnim utjecajima smanjuje rok njenog korištenja. Zato je važno korisnike osvijestiti o tome i savjetovati da građu drže izvan

¹¹ Preuzeto sa mrežne stranice Preservation Advisory Centre, British Library, UK. URL: <http://www.bl.uk/blpac/publicationspromo.html> (2012-6-12)

¹² Usp. American Library Association. Preservation Week. URL: <http://www.ala.org/alcts/confevents/preswk> (2012-6-12)

¹³ Usp. S.O.S. za knjigu. URL: <http://www.nsk.hr> (2012-6-12)

dosega vode i direktnog sunčevog svjetla te da je ne drže na tlu i drugim mjestima gdje se može mehanički oštetiti (npr. slika 7).



Slika 7. Primjer promidžbenog postera ili letka prilagođenog edukaciji pred ljetni godišnji odmor¹⁴

Svi ovi oblici edukacije prenose poruke o tome zašto / za što čuvati građu, kako je pravilno koristiti, od čega ju čuvati i sl. te pridonose podizanju svijesti o osobnoj odgovornosti i pozitivnom stavu prema kolektivnoj baštini. Za ponadati se je da će neke od ovih aktivnosti zaživjeti i u našim knjižnicama.

4. Zaključak

Zaštita knjižnične građe neizostavni je i integralni dio poslovanja svake knjižnice. Zaštitu knjižnične građe moguće je provoditi putem čitavog niza aktivnosti, poduzimanjem različitih mjera na svim razinama organizacije poslovanja knjižnice kao

¹⁴ Izradile studentice 2. godine preddiplomskog studija Informatologije, Tanja Krstanović, Katarina Marjanović i Jasminka Marić, u sklopu vježbi iz kolegija Zaštita građe i podataka - tematska jedinica o edukaciji korisnika. Slika knjige preuzeta s https://www.edulink.networcs.net/schools/st_bartholomews/School%20Tour/w/green2%5B1%5D_gif.jpg

suvremene informacijske ustanove. Jedna od tih aktivnosti svakako je edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe koja prvenstveno ima za cilj podizanje svijesti korisnika o tome da je knjižnična građa zajedničko dobro, često nenadoknadivo i nezamjenjivo te da knjižnice imaju veliku odgovornost čuvati građu dugoročno, a korisnici su u toj odgovornosti aktivni dionici. Putevi edukacije korisnika ne moraju uvijek nužno biti složeni i komplicirani procesi te se već vrlo jednostavnim i kreativnim koracima mogu postići veliki učinci. Primjera ima doista mnogo, a na svakoj knjižnici je da osmisli svoju specifičnu aktivnost edukacije korisnika sukladno profilu i obimu korisnika te specifičnom poslanju.

Literatura:

1. American Library Association. Preservation Week. URL: <http://www.ala.org/alcts/confevents/preswk> (2012-6-12)
2. Boomgaarden, Wesley. Staff training and user awareness in preservation management. Washington: Association of Research Libraries, 1993.
3. Conway, Paul. Transformation of preservation principles. // Handbook for digital projects: a management tool for preservation and access / ed by Maxine K. Sitts. Andover, Massachusetts: Northeast Document Conservation Center, 2000. Str. 22-27. URL: <http://www.nedcc.org/resources/digitalhandbook/dman.pdf> (2012-6-12)
4. Darling, Pamela. Preservation planning program: an assisted self-study manual for libraries. Chicago : Association of Research Libraries, 1993.
5. Feather, John. Introduction: principles and policies. // Managing preservation for libraries and archives: current practice and future developments / ed. by John Feather. London : Ashgate, 2004., str. 1-25.
6. Harvey, Ross. Preservation in libraries: principles, strategies and practices for librarians. London: Bowker-Sauer, 1993.
7. Lancaster, Sally. Preservation education and awareness for library users. URL: <http://libraries.ucsd.edu/preseduc/bkmrkkid.htm> (2012-6-27)
8. Long, Jane S. ; Long, Richard W. Caring for your family treasures : heritage preservation. New York : Abrams, 2000.

9. Preservation Advisory Centre. URL: <http://www.bl.uk/blpac/publicationspromo.html> (2012-6-12)
10. Promoting preservation awareness in libraries : a sourcebook for academic, public, school, and special collections / ed. Jeanne M. Drewes, Julie A. Page. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1997.
11. The Library of Congress. Preparing, protecting, preserving family treasures. URL: <http://www.loc.gov/preserv/familytreasures/index.html> (2012-6-12)
12. Predložci slika za edukativne materijale : lik Barta Simpsona preuzet s <http://www.addletters.com/bart-simpson-generator.htm>; slika The Dog preuzeta s <http://worddreams.files.wordpress.com/2011/04/dogs6.jpg?w=500> ; slika knjige preuzeta s https://www.edulink.networcs.net/schools/st_bartholomews/School%20Tour/w/green2%5B1%5D.gif.jpg .

Napomena: Izvorno autorstvo likovnih priloga pokušalo se utvrditi gdje god je bilo moguće.